

ІСТОРИЯ УКРАЇНИ ТА УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

*Методичні рекомендації
для викладачів*

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
Харківський національний медичний університет

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ ТА УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

***Методичні рекомендації
для викладачів***

Затверджено
Вченою радою ХНМУ.
Протокол № 11 від 19.11.2020.

**Харків
ХНМУ
2020**

Історія України та української культури: метод. реком. для викладачів / упоряд. Г. Л. Демочко – Харків : ХНМУ, 2020. – 24 с.

Упорядник Г. Л. Демочко

ЗМІСТ

№	РОЗДІЛ	СТОР.
1	ЗАГАЛЬНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ КУРСУ «ІСТОРІЯ УКРАЇНИ ТА УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ»	4
2	ОСНОВНІ ФОРМИ РОБОТИ.....	5
3	МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ.....	5
4	МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ.....	6
5	ВИКОРИСТАННЯ ВІЗУАЛЬНОГО КОНТЕНТУ ...	8
	Візуальне супроводження заняття.....	9
	Використання відео при вивченні курсу	9
	Створення презентацій.....	11
6	ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ.....	12
7	НАУКОВА РОБОТА СТУДЕНТІВ	18
8	ПІДСУМКОВЕ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАТЬ	19
9	РЕСУРСИ НА ДОПОМОГУ ВИКЛАДАЧУ	20
	Онлайн платформи.....	20
	Електронні ресурси.....	21
	Література.....	22

ЗАГАЛЬНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ КУРСУ «ІСТОРІЯ УКРАЇНИ ТА УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ»

Курс «Історія України та української культури» є інтегрованим та має свої особливості. У програмі навчальної дисципліни для спеціальностей 222 «Медицина», 221 «Стоматологія» напряму підготовки 22 «Охорона здоров'я» передбачено на вивчення курсу 3 кредити. Загалом відводиться 90 год, серед яких 20 – лекційні, 10 – семінарські та 60 – самостійна робота студентів. У поставлених умовах мета викладача – ефективно поєднати матеріал та заохотити студентів до самостійного вивчення тем.

Викладач має звернути увагу на те, що сьогодні значно зросла цікавість молодого покоління до історії України та її культурного надбання. Цьому сприяє реалізація програм на державному рівні та вивчення історії України в школі. Проте, інтегрований курс «Історія України та української культури» не є повторенням шкільного матеріалу. Він вимагає як від викладача, так і від студента глибшого осмислення проблем, розуміння причинно-наслідкових зв'язків тощо.

Визначимо *мету викладання курсу* – це формування національної свідомості, глибокого розуміння багатовікової історії України, культурних особливостей українського народу, виховання особистості майбутнього лікаря – активного громадянина і будівника демократичного суспільства, відданого своєму народові.

- У процесі вивчення курсу необхідно орієнтуватися на такі *завдання*:
- ✓ виховати громадянську свідомість у молодого покоління;
 - ✓ сформувати поняття «людиноцентризм», «україноцентризм», «європейськість» та показати їхній взаємозв'язок;
 - ✓ проаналізувати загальний хід історичного процесу по його основних етапах (добах), закономірності розвитку культурних процесів;
 - ✓ ознайомити студентів із персоналіями найвидатніших українських історичних постатей;
 - ✓ навчити студентів вірно орієнтуватися в історичних мапах українських земель;
 - ✓ ознайомити студентів із феноменом культури, його значенням в житті людини й суспільства;
 - ✓ визначити ціннісні пріоритети, світоглядні орієнтації;
 - ✓ надати цілісну картину щодо українського націотворення;
 - ✓ описати бачення європейського історичного контексту;
 - ✓ визначити роль та місце України у світовій спільноті, завдання та перспективи, що поставлені на порядку денному.

Орієнтація на означені завдання допоможе у досягненні *головної мети вивчення курсу*. Вона передбачає надання студентам знань про сутність соціально-економічних, політичних і культурних процесів, що відбувалися в минулому й відбуваються в сучасній Україні, їх об'єктивну зумовленість, взаємозв'язки та взаємозалежності

Практичне призначення курсу «Історія України та української культури» полягає в здобутті вмінь аналізувати й оцінювати явища соціально-політичного, культурного розвитку українського суспільства в контексті світової історії, культури та у виробленні навичок, застосовувати набуті знання для прогнозування суспільних процесів. Все це, зрештою, спрямовано на формування свідомості громадянина й патріота України.

ОСНОВНІ ФОРМИ РОБОТИ

Основними формами роботи зі студентами при вивченні курсу «Історія України та української культури» є лекції, семінарські заняття, самостійна робота.

Лекція	Семінар	Самостійна робота
Провідна організаційна форма навчання, засіб спрямування спільної діяльності викладачів і студентів на досягнення цілей навчання. Під час лекції визначається зміст теми, що розглядається, виокремлюються найважливіші наукові проблеми та створюється шлях до самостійного вивчення теми, опрацювання запропонованих джерел та літератури	Колективна форма аудиторного заняття. Передбачає високу активність студентів задля демонстрації засвоєння вивченого матеріалу, що дає змогу викладачеві оцінити кожного студента. Студенти під керівництвом викладача обмінюються думками, навчаються оцінювати суспільні явища, формують власні погляди та життєву позицію	Важлива складова підготовки до семінарських занять. Студенти самостійно добирають літературу, опрацьовують її, конспектують потрібний матеріал. В процесі підготовки студенти формують навички самостійного набуття знань, що допоможе розвиватися і навчатися протягом усього життя, здобувати нові знання, засвоювати навички

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ

Сьогодні лекція залишається провідною дидактичною ланкою процесу викладання того чи іншого предмету. Курс «Історія України та української культури» передбачає 20 лекційних годин.

Переваги лекції:

- ✓ творче спілкування лектора з аудиторією, співтворчість, емоційна взаємодія;
- ✓ лекція – досить економний спосіб отримання загальних основ знань;

✓ активізація мисленнєвої діяльності, якщо лекція добре зрозуміла та уважно прослухана, тому завдання лектора – розвивати активну увагу студентів, викликати рух їх думки за думкою лектора.

Викладачеві, що читає лекції з інтегрованого курсу, треба пам'ятати **основні вимоги до лекції**:

- ✓ виховна сторона лекції та викладання;
- ✓ науковість та інформативність (сучасний науковий рівень);
- ✓ доказовість та аргументованість, наявність достатньої кількості яскравих, переконливих прикладів, фактів, обґрунтувань, документів та наукових доказів;
- ✓ емоційність форми викладання, активізація мислення слухачів, постановка питання для роздумів;
- ✓ чітка структура і логіка розкриття послідовно пояснюваних запитань;
- ✓ методична обробка – виведення головних думок і положень, підкреслення висновків;
- ✓ викладання матеріалу доступною та зрозумілою мовою, пояснення нових термінів та назв;
- ✓ використання, у міру можливостей, аудіовізуальних дидактичних матеріалів.

Програма навчальної дисципліни «Історія України та української культури» передбачає таку тематику лекційних занять:

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Стародавня історія і культура України	2
2	Княжа доба (IX – 40-і рр. XIV ст.)	2
3	Литовсько-польська і козацька доба (сер. XIV – кінець XVII ст.)	4
4	Україна за модерної доби (XVIII – поч. XX ст.)	4
5	Україна в новітню добу (1914 р. – поч. XXI ст.)	8
Всього лекційних годин		20

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінарські заняття – основний вид роботи викладача зі студентською аудиторією. Викладачеві на семінарських заняттях рекомендується використовувати такі педагогічні методи:

- ✓ проблемного навчання;
- ✓ пояснювально-ілюстративний;
- ✓ репродуктивний;
- ✓ евристичний;

- ✓ дослідницький;
- ✓ частково-пошуковий.

В останні часи при викладанні матеріалу набуває популярності та виправдовує себе інтерактивний метод навчання. Слово «інтерактив» прийшло до нас з англійської мови від слів «inter» – взаємний, «act» – діяти, тобто інтерактивний – здатний до взаємодії, діалогу. Викладач має збагнути сутність інтерактивного навчання та використовувати усі потужності при взаємодії зі студентами.

Основний принцип інтеракції: постійна взаємодія студентів між собою, їх співробітництво, спілкування, на відміну від активних та пасивних методів, коли спілкування відбувається між студентами та викладачем.

Активні методи навчання будуються на однібічній взаємодії (її організовує і постійно стимулює викладач), тоді як інтерактивні методи принципово змінюють схему взаємодії учасників навчального процесу. Викладач при інтерактивному навчанні виконує функції помічника в роботі, консультанта, організатора, координатора інтерактивної взаємодії.

Студент і викладач є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання, розуміють свої дії, рефлексують з приводу того, що вони знають, уміють і здійснюють. Інтеракція виключає домінування будь-якого учасника, думки, точки зору над іншими, але має враховувати конкретний досвід та практичне застосування.

У системі інтерактивного навчання виділяють такі основні принципи методики співробітництва:

- ✓ позитивна взаємозалежність – група досягає успіху за умови гарного виконання завдань кожним студентом;
- ✓ індивідуальна відповідальність – працюючи в групі, кожен студент виконує своє завдання, відмінне від інших;
- ✓ однакова участь – кожному студенту надається однаковий за обсягом час для виконання завдання; одночасна взаємодія – коли всі студенти задіяні у роботі.

При проведенні семінарських занять викладач має звернути увагу на формування у студентів таких **умінь і навичок**:

- ✓ вільне володіння державною мовою;
- ✓ наукова точність оперування історичними термінами та поняттями;
- ✓ формування культури використання набутих знань;
- ✓ оволодіння уміннями виступати у ролі доповідачів й опонентів;
- ✓ навички творчої праці з джерелами, науково-дослідною й науково-методичною літературою та їх реферування;

- ✓ уміння готувати реферати, доповіді й повідомлення з тих чи інших питань, виступ з ними в аудиторії перед однокурсниками й викладачем;
- ✓ розвиток творчого мислення, вироблення умінь і навичок розумової праці;
- ✓ становлення умінь відстоювати власну точку зору, вести дискусію;
- ✓ формування толерантності до поглядів своїх опонентів.

Курс «Історія України та української культури» структуровано на 5 тем, начальним планом на семінарські заняття відведено 10 год. Викладач має звернути увагу на структуру програми навчальної дисципліни та плани семінарських занять.

Кожна тема містить перелік основних понять, які мають засвоїти студенти. Вони є опорними при вивченні теми. Студенти повинні не тільки дати визначення, а й активно оперувати цими поняттями, доцільно вживати їх, надавати правильну характеристику чи оцінку.

План семінарського заняття містить декілька питань, на які студенти мають дати змістовні та розгорнуті відповіді. Підготовка до семінарського заняття – процес самостійної роботи студента з джерелами та літературою. До кожного заняття викладач має порадити перелік джерел та літератури, спрямованих відповідно до тематики. Не треба оминати матеріали навчального характеру, що містяться на YouTube та інших відеохостингах, про що мова буде далі.

ВИКОРИСТАННЯ ВІЗУАЛЬНОГО КОНТЕНТУ

При проведенні заняття радимо широко використовувати візуальний контент. Такі матеріали є важливим методичним інструментарієм, оскільки вони формують образне мислення студентів, допомагають «відчутти» епоху, можуть виступати спеціальним об'єктом аналізу історичного минулого та ін. Твердження, що ми «живемо в епоху візуалізації» вже давно не викликає заперечень, тому сучасні викладачі мають вміти використовувати усі потужності візуального контенту задля досягнення завдань курсу.

Зокрема, при вивченні курсу «Історія України та української культури» на семінарському занятті за умови технічних можливостей можна демонструвати такі *різновиди візуального контенту*:

- ✓ історичні мапи;
- ✓ світлина з повсякденного життя, зображення вулиць, певних об'єктів;
- ✓ портрети видатних діячів;
- ✓ обкладинки книг;
- ✓ репродукції картин;
- ✓ листівки;
- ✓ зображення пам'ятних знаків, монументів, релігійних споруд;
- ✓ документи (світлина листів, архівних документів тощо).

Візуальне супроводження заняття

Використання візуального супроводження може здаватися найлегшим завданням, проте воно має свої особливості. В першу чергу при викладанні курсу не треба перевантажувати матеріал малюнками. Вони мають відповідати тематиці та виконувати певні

функції, а не нагромаджуватися задля обсягу. Відбираючи малюнки, не намагайтеся зібрати усе стосовно теми – ретельно фільтруйте контент, залишайте ті, які допомагають вирішити певні завдання.

Поради до відбору зображень :

- ✓ повинна бути висока якість цифрового контенту – при збільшенні зображення вона не має втрачатися;
- ✓ відповідність типу зображення (монохромне, кольорове) – подумайте, яке доцільно використати, щоб підкреслити ідею малюнку;
- ✓ представлення усіх регіонів країни – не звужуйте географічні рамки, якщо цього не потребує мета заняття;
- ✓ доцільність використання – не нагромаджуйте зайвого, добирайте матеріал лаконічно;
- ✓ правильне розташування – зазвичай по одному малюнку на екрані, якщо не маєте мети порівняти елементи;
- ✓ застосування текстового супроводу (за потреби) – надавайте вихідні дані там, де треба;
- ✓ правильне співвідношення ілюстративного та аналітичного контенту – зважайте, що зображення мають більший потенціал, ніж бути загальним фоном;
- ✓ залучення таких видів зображення, як плакат, карикатура, які мають потужний потенціал за умови коректного подання матеріалу.

Аналіз відповідних джерел виховує у студентів критичне мислення, сприяє руйнуванню загальноприйнятих в суспільстві стереотипів

Використання відео при вивченні курсу

Безперечно, базовим відеохостингом є YouTube, на якому розміщені навчальні відеоматеріали з історії України та української культури. При викладенні лекційного матеріалу, роботі на семінарському занятті чи для самостійного опрацювання викладачі можуть широко використовувати можливості ресурсу. Проте, й тут є на що звернути увагу.

Для кожного семінарського чи лекційного заняття ретельно відбери-
райте той відеоматеріал, який відповідає меті, плану і структурі. Крім по-
дання нової інформації, кожний відеоконтент має також і завдання, які
необхідно виконати після отримання інформації:

- ✓ відповісти на поставлені перед переглядом питання;
- ✓ виділити певні факти і події;
- ✓ визначити причинно-наслідкові зв'язки історичного явища;
- ✓ охарактеризувати даного історичного діяча;
- ✓ дати оцінку відповідного історичного періоду.

Відеосюжетиповинні не тільки нести інформативну роль, а й залу-
чати студентів до аналізу, синтезу, пошуку. Для занять різних форм (лекція
чи семінар), використовуйте різні *види відеоматеріалу*: відео-пояснення
(розповідь), відео-ілюстрацію, відео-підтвердження, відео-тест тощо.

Добираючи відео, зверніть увагу на фільми із наступних серій:

- ✓ «КРАЇНА: історія українських земель»;
- ✓ «Історія України»;
- ✓ «Невідома Україна»;
- ✓ «Вирішальні битви»;
- ✓ «Гра долі»;
- ✓ «Пишемо історію»;
- ✓ «Україна. Повернення своєї історії»;
- ✓ «Золоте стремено»;
- ✓ «Видатні особи»;
- ✓ «Україна вражає».

*При роботі з відеоконтентом зверніть увагу на найбільшу помилку,
якої припускаються викладачі – занадто великий обсяг матеріалу.*

Відео має лише ілюструвати, а не замінювати розповідь викладача.

*Не треба зайвої інформації, використовуйте лише змістовно
навантажені частини. Відео повинно не становити більшу
частину заняття, а лише доповнювати матеріал. Середня
тривалість відеоролика – 5 хв.*

Добираючи відеоматеріали, широко послуговуйтеся наочністю при
вивченні питань з історії української культури. Через недостатність часу
для вивчення дисципліни окремі питання можна вносити на самоопра-
цювання, проте включати їх у перевірку знань студентів. Перегляд відео-
матеріалів навчального характеру допоможе заповнити інформаційний

вакуум та розширити знання студентів з історії української культури. При доборі відеоряду не забувайте застосовувати віртуальні екскурсії, що пропонуються різними музеями України. Завдяки ефекту присутності можна заохотити студентів до розширення знань. Посилання на контент із віртуальними екскурсіями міститься у розділі «Ресурси на допомогу викладачу».

Використовуючи різні види навчального матеріалу, не забувайте про аудіокниги. Їх можна порадити студенту для самостійного опрацювання матеріалу. Сьогодні аудіокнигу можна слухати за допомогою гаджетів, прямуючи по дорозі додому чи на навчання. Звісно, що аудіокнига не замінить підручника, проте вона є цікавим різновидом поповнення знань, а в умовах нестачі часу допоможе засвоїти навчальний матеріал.

Створення презентацій

Сьогодні неможливо уявити лекційне або семінарське заняття з будь-якого предмета без використання презентації, створеної на базі PowerPoint. При викладанні курсу «Історія України та української культури» презентація може стати надійним помічником викладача, якщо вона правильно оформлена.

Презентація – це стислий, схематично-візуальний виклад матеріалу, який складається зі слайдів, створений засобами інформаційних технологій (комп'ютера, проектора, відповідного програмного забезпечення). **Microsoft PowerPoint** – найпопулярніший програмний продукт, засіб для створення та проведення презентацій

Переважно презентація використовується на лекції, проте, окремі елементи можна застосовувати на семінарському занятті для актуалізації опорних знань та закріплення матеріалу.

При створенні презентацій дотримуйтеся таких *правил*:

- ✓ завжди позначайте на слайді тематику заняття;
- ✓ добирайте фон, який не відволікає увагу від навчального матеріалу;
- ✓ не повторюйте на презентації текст розповіді, презентація – це не лекція;
- ✓ використовуйте слайди для закріплення опорних понять – дайте визначення для конспектування у зошит;
- ✓ вміщуйте візуальний контент, проте не перевантажуйте презентацію;
- ✓ використовуйте прості дизайни слайдів;
- ✓ широко застосовуйте панелі форматування тексту, щоб виділити головне;

- ✓ робить текст в одній кольоровій гамі з основним фоном, щоб не втомлювати очі студентів;
- ✓ оптимально структуруйте текст, вирівняйте його, дотримуйтеся єдиного шрифту, розміру;
- ✓ звертайте увагу на правильне подання історичних дат – традиційне вживання арабських (дні, місяці, роки) та римських цифр (століття), не забувайте ставити «до н.е.» та «н.е.» там, де це необхідно.

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

<i>Тема 1. Стародавня історія і культура України</i>	
Хід заняття	
1. Організаційний момент (до 5 хв)	
2. Актуалізація опорних знань (10 хв)	
3. Обговорення основних питань семінарського заняття (40 хв)	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Предмет курсу «Історія України та української культури». Історичні джерела та історіографія.</i> • <i>Племена і народи, що населяли територію України в давнину (трипільці, кіммерійці, скіфи, сармати, греки, готи, гуни).</i> • <i>Давні слов'яни.</i> • <i>Основні риси первісної культури. Культура давніх слов'ян</i>
4. Перевірка знань (20 хв)	
5. Підведення підсумків заняття (5 хв)	
Методичний кейс	
Основні поняття	історія, культура, цивілізація, історія України, культурологія, менталітет, анімізм, тотемізм, магія, фетишизм, історичні джерела, джерелознавство, артефакт, речові джерела, археологія, етнографія, етнографічні джерела, лінгвістичні джерела, фольклорні джерела, писемні джерела, історіографія, автохтонне населення, кіммерійці, скіфи, сармати, готи, гуни, Велике переселення народів, грецька колонізація, Трипільська культура, слов'яни
Рекомендоване відео	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Д/ф «Трипільля. Забута цивілізація Старої Європи» (https://www.youtube.com/watch?v=IO_CQy9j6oA) ✓ «Скарб.ua. Золото скіфів. Найвища проба» (https://www.youtube.com/watch?v=IDH1Zj9oP4) ✓ «Втрачена історія. Предки слов'ян. Історія України» (https://www.youtube.com/watch?v=wcFtXKuDFOU)
Рекомендоване аудіо	<ul style="list-style-type: none"> • ЗНО. Історія України. Довідник. https://abuk.com.ua/catalog/books/142 • Давня історія України. https://www.youtube.com/watch?v=716Z9e5Q_NQ
Джерела та література	<ol style="list-style-type: none"> 1. Археологія історії України : навч. посібник / Л. Л. Залізняка, О. П. Моця, В. М. Зубар та ін. 4; за ред. Л. Л. Залізняка. – Київ : Либідь, 2005. – 504 с. 2. Вівчарик М. М. Українська нація: витоки, становлення і сьогодення : навч. посібник / М. М. Вівчарик, В. П. Капелюшний. – Київ : Олан, 2003. – 280 с. 3. Залізняка Л. Л. Від склавинів до української нації / Л. Л. Залізняка. – Київ : Бібліотека українця, 2004. – 256 с. 4. Попович М. В. Нарис історії культури України / М. В. Попович. – Київ : АртЕк, 1998. – 728 с.
Технічні засоби навчання	Джерело демонстрації відеоконтенту, презентацій (телевізор, ноутбук, екран монітору)

Тема 2. Княжа доба (IX ст. – 40-і роки XIV ст.)

Хід заняття	
1. Організаційний момент (до 5 хв)	
2. Актуалізація опорних знань (10 хв)	
3. Обговорення основних питань семінарського заняття (40 хв)	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Виникнення та основні етапи розвитку Київської Русі, її соціально-економічний і політичний устрій.</i> • <i>Причини, розвиток процесу та наслідки феодалної роздробленості Русі.</i> • <i>Злет і падіння Галицько-Волинського князівства. Політична мапа українських земель в сер. XIV ст.</i> • <i>Культура княжої доби</i>
4. Перевірка знань (20 хв)	
5. Підведення підсумків заняття (5 хв)	
Методичний кейс	
Основні поняття	Київська Русь, варяги, норманська та антинорманська теорії, великий князь, бояри, смерди, рядовичі, закупи, холопи, міщанство, духівництво, віче, данина, натуральне господарство, бортництво, ранньофеодальна монархія, вотчина, феодальна роздробленість, удільні князі, сепаратизм, Галицько-Волинське князівство, Золота Орда, монголо-татарська навала, ярлик, феодалізм, православ'я, політеїзм, монотеїзм, літопис, житіє, биліни, притча, іконопис, канон, аскетизм, кирилиця, мозаїка, фреска
Рекомендоване відео	<ul style="list-style-type: none"> ✓ «Галицько-Волинське князівство – наступник державності Київської Русі» (https://www.youtube.com/watch?v=8q4kidMt6JA) ✓ Українське військо часів Київської Русі (https://www.youtube.com/watch?v=YHv9N3Bjf5w, https://www.youtube.com/watch?v=CFsvkqbJ6Jo https://www.youtube.com/watch?v=FqppOmMvTv0)
Рекомендоване аудіо	<ul style="list-style-type: none"> • ЗНО. Історія України. Довідник. https://abuk.com.ua/catalog/books/142 • Повість минулих літ. https://audiokniq.su/obuchenie/15272-povist-minulix-lit.html
Джерела та література	<ol style="list-style-type: none"> 1. Білоус П.В. Історія української літератури XI–XVIII ст. : навч. посібник / П. В. Білоус. – Київ : ВЦ «Академія», 2009. – 423 с. 2. Історія України. Методичні рекомендації до семінарських та практичних занять і самостійної роботи студентів. Історія України: матеріали до семінарських занять / уклад. О. М. Хорошев. – Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2013. – 180 с. 3. Попович М. В. Нарис історії культури України / М. В. Попович. – Київ : АртЕк, 1998. – 728 с.
Технічні засоби навчання	Джерело демонстрації відеоконтенту, презентацій (телевізор, ноутбук, екран монітору)

Тема 3. Литовська-польська і козацька доба (сер. XIV – кінець XVII ст.)	
Хід заняття	
1. Організаційний момент (до 5 хв)	
2. Актуалізація опорних знань (10 хв)	
3. Обговорення основних питань семінарського заняття (40 хв)	<ul style="list-style-type: none"> • Соціально-економічний і політичний розвиток українських земель в XIV – першій половині XVII ст. • Феномен українського козацтва: від виникнення до 30-х рр. XVII ст. Запорізька Січ. • Причини, рушійні сили та хронологічні межі Хмельниччини. • Соціально-економічний і політичний розвиток Гетьманщини в другій половині XVII ст. • Особливості розвитку української культури під владою Литви та Польщі. Самобутність культури українського козацтва
4. Перевірка знань (20 хв)	
5. Підведення підсумків заняття (5 хв)	
Методичний кейс	
Основні поняття	Експансія, «оксамитове проникнення», Велике князівство Литовське, Кревська унія, Грюнвальдська битва, Річ Посполита, Люблінська унія, Берестейська унія, Дике поле, козаки, шляхта, магнати, Запорозька Січ, гетьман, фільварок, Магдебурзьке право, Литовські статuti, кріпосне право, реєстрові козаки, національно-визвольна війна, національна революція, Гетьманщина, рушійні сили, державність, Зборівський мир, Білоцерківський мир, Переяславська рада, «Березневі статті», слобода, Слобожанщина, Чорна рада, Руїна, Малоросія, Андрусівське перемир'я, «Вічний мир», православні братства, культурна асиміляція, греко-католицька церква, дума, полемічна література, вертеп
Рекомендоване відео	<ul style="list-style-type: none"> ✓ «Виникнення запорозького козацтва» (https://www.youtube.com/watch?v=mcyltfPeW2U) ✓ «Українське військо: козацтво» (https://www.youtube.com/watch?v=M3Qkv3ltJXI) ✓ «Наталія Кривда про епоху бароко та українську культуру XVII століття» (https://www.youtube.com/watch?v=WRCPUFLmy5M)
Рекомендоване аудіо	<ul style="list-style-type: none"> • ЗНО. Історія України Довідник. https://abuk.com.ua/catalog/books/142 • Ю. Мицик. Як козаки воювали https://toloka.to/t/17661 • Смолій В., Степанков В. Богдан Хмельницький https://toloka.to/t20950
Джерела та література	<ol style="list-style-type: none"> 1. Білоус П. В. Історія української літератури XI–XVIII ст. : навч. посібник / П. В. Білоус. – Київ : ВЦ «Академія», 2009. – 423 с. 2. Історія України. Методичні рекомендації до семінарських та практичних занять і самостійної роботи студентів. Історія України: матеріали до семінарських занять / уклад. О. М. Хорошев. – Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2013. – 180 с. 3. Попович М. В. Нарис історії культури України / М. В. Попович. – Київ : АртЕк, 1998. – 728 с. 4. Українське козацтво: Мала енциклопедія. – Київ: Генеза :

	Запоріжжя: Прем'єр, 2002. – 568 с. 5. Хрестоматія з історії України литовсько-польської доби / упоряд. Т. Гошко. – Львів: Видавництво Українського Католицького Університету. – 2011. – 688 с. 6. Яковенко Н.М. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України / Н. М. Яковенко. – 2-е вид., перероблене і розширене. – Київ : Критика, 2005. – 584 с.
Технічні засоби навчання	Джерело демонстрації відеоконтенту, презентацій (телевізор, ноутбук, екран монітору)

Тема 4. Україна за модерної доби (XVIII – поч. XX ст.)

Хід заняття

1. Організаційний момент (до 5 хв)

2. Актуалізація опорних знань (10 хв)

3. Обговорення основних питань семінарського заняття (40 хв)

- *Політика Івана Мазепи: цілі й результат. Повна ліквідація автономії України у XVIII ст.*
- *Суспільно-політичний лад і розвиток Правобережної України у XVIII ст.*
- *Соціально-економічний і політичний розвиток українських земель у складі Російської держави у XIX – на початку XX ст.*
- *Соціально-економічний і політичний розвиток західно-українських земель у складі імперії Габсбургів.*
- *Еволюція суспільно-політичного життя в Україні за імперської доби.*
- *Українська культура модерної доби. Етапи національно-культурного відродження*

4. Перевірка знань (20 хв)

5. Підведення підсумків заняття (5 хв)

Методичний кейс

Основні поняття

Гетьманщина, Північна війна, Малоросійська колегія, Задунайська Січ, губернія, Новоросія, Жалувана грамота дворянству, гайдамацький рух, Коліївщина, рух опришків, поділи Речі Посполитої, чумацтво, кріпосне селянство, державне селянство, промисловий переворот, національне відродження, декабристський рух, конституційна монархія, самодержавство, Кирило-Мефодіївське товариство, народовці, москвофіли, хлопомани, Головна Руська Рада, політична партія, капіталізм, козацьке бароко, класицизм, бурлеск, романтизм, реалізм, еkleктицизм

Рекомендоване відео

- ✓ «Україна за часів гетьмана Розумовського» (<https://www.youtube.com/watch?v=y1vA1KXEknM>)
- ✓ «Ліквідація Запорізької Січі» (<https://www.youtube.com/watch?v=4fzcQAqYj5E>)
- ✓ «Таємниці Генія Шевченка» (<https://www.youtube.com/watch?v=DvBAN63jkH0>)
- ✓ «Промисловий бум в Україні» (<https://www.youtube.com/watch?v=lPuQqufrg5M>)

Рекомендоване аудіо

- ЗНО. Історія України. Довідник. <https://abuk.com.ua/catalog/books/142>

Джерела та літерату-

1. Історія України. Методичні рекомендації до семінарських

ра	та практичних занять і самостійної роботи студентів. Історія України: матеріали до семінарських занять / уклад. О. М. Хорошев. – Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2013. – 180 с. 2. Попович М. В. Нарис історії культури України / М. В. Попович. – Київ : АртЕк, 1998. – 728 с. 3. Українські політичні партії XIX – початку XX ст. / Програмові і довідкові матеріали / упоряд. В. Ф. Шевченко та ін. – Київ : Фенікс, 1993. – 336 с.
Технічні засоби навчання	Джерело демонстрації відеоконтенту, презентацій (телевізор, ноутбук, екран монітору)

Тема 5. Україна в новітню добу (1914 р. – початок XXI ст.)

Хід заняття	
1. Організаційний момент (до 5 хв)	
2. Актуалізація опорних знань (10 хв)	
3. Обговорення основних питань семінарського заняття (40 хв)	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Україна в Першій світовій війні. Періодизація та наслідки Української революції 1917–1921 рр.</i> • <i>Українські землі на політичній мапі Європи в 20–30-і рр. XX ст. Їхнє соціально-економічне і політичне становище під владою більшовиків, Польщі, Румунії та Чехословаччини.</i> • <i>Періодизація Другої світової війни для України та стисла характеристика періодів. Політичні підсумки Другої світової війни для України.</i> • <i>Соціально-економічний і політичний розвиток УРСР після Другої світової війни. Криза радянського суспільства та її прояви в УРСР кінця 1980-х – початку 1990-х рр.</i> • <i>Проголошення незалежності України. Реформування суспільно-політичного ладу та економічної системи в 1990-х – 2000-х рр. «Помаранчева революція» 2004 р. і «Революція Гідності» 2014 р. Шлях до євроінтеграції.</i> • <i>Загальна характеристика української культури новітньої доби: етапи та специфіка</i>
4. Перевірка знань (20 хв)	
5. Підведення підсумків заняття (5 хв)	
Методичний кейс	
Основні поняття	Антанта, Четвертий союз, Перша світова війна, Тимчасовий уряд, двовладдя, Центральна Рада, Генеральний секретаріат, універсали, громадянська війна, УНР, сепаратний мир, Брестський мир, інтервенція, Українська держава, «отаманщина», Директорія, Акт злуки, ЗУНР, більшовизм, воєнний комунізм, продрозкладка, націоналізація, радянська влада, Варшавський договір, Ризький мирний договір, НЕП, продподаток, інфляція, денационалізація, кооперація, план ГОЕЛПРО, СРСР, політика коренізації, політика українізації, індустріалізація, колективізація, розкуркулення, п'ятирічки, тоталітаризм, соціалізм, комунізм, Ліга Націй, пацифікація, осадники, УВО, ОУН, інтегральний націоналізм, Карпатська Україна, Мюнхенська змова, анексія, Друга

	<p>світова війна, Антикомінтернівський пакт, пакт Молотова–Ріббентропа, фашизм, нацизм, радянська держава, план «Барбаросса», план «Ост», окупаційний режим, «новий порядок», гетто, концтабір, Акт відновлення Української держави, партизанський рух, підпілля, «рейкова війна», УПА, антигітлерівська коаліція, колабораціонізм, Нюрнберзький процес, ООН, Холодна війна, операція «Вісла», депортація, десталінізація, «Відлига», лібералізація, «Перебудова», автокефалія, демократія, лібералізм, опозиція, президент, правова держава, референдум, олігархія, приватизація, інфляція, безробіття, ринкова економіка, страйк, «справа Гонгадзе», «Помаранчева революція», Майдан, «Революція Гідності», АТО, внутрішні переселенці, Мінські угоди, євроінтеграція, модернізм, масова культура, радянська культура, культурна революція, соціалістичний реалізм, Жданівщина, шестидесятники, дисиденти, діаспора</p>
<p>Рекомендоване відео</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ «Недооцінений урок історії. Герої Крут» (https://www.youtube.com/watch?v=Bd3t87R4Cd8) ✓ «Українська держава гетьмана Павла Скоропадського» (https://www.youtube.com/watch?v=HXUNw98Oh9k) ✓ «Період українізації та коренізації 1920–1930 рр.» (https://www.youtube.com/watch?v=LjtDSc3tdp8) ✓ «Великий терор в Україні 1937–1938 рр.» (https://www.youtube.com/watch?v=YITrSNC5DZU) ✓ «Україна і розпад Радянського Союзу» (https://www.youtube.com/watch?v=awlo9EUKZ7M)
<p>Рекомендоване аудіо</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Галина Гордасевич. Степан Бандера: людина і міф https://toloka.to/t107909 • Сидір Ковпак. Від Путивля до Карпат https://toloka.to/t107450 • В. Винниченко. Відродження нації. https://toloka.to/t19034 • Трубайчук А. Брудершафт двох диктаторів ХХ ст. політика у портретах https://toloka.to/t20859 • Трубайчук А. Друга світова війна: коротка історія https://toloka.to/t37455 • Георгій Касьянов. Українська інтелігенція 1920–30-х років: соціальний портрет та історична доля https://toloka.to/t20070 • ЗНО. Історія України. Довідник. https://abuk.com.ua/catalog/books/142
<p>Джерела та література</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Грицак Я. Що залишилось після Помаранчевої революції / Я. Грицак. – Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2010. – 31 с. 2. Історія України. Методичні рекомендації до семінарських та практичних занять і самостійної роботи студентів. Історія України: матеріали до семінарських занять / уклад. О. М. Хорошев. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. – 180 с.

	3. Конституційні акти України. 1917–1920. Невідомі конституції України. – Київ : Філософська і соціологічна думка, 1992. – 272 с. 4. Попович М. В. Нарис історії культури України / М. В. Попович. – Київ : АртЕк, 1998. – 728 с. 5. Дергачов О. Українська державність у XX столітті: Історико-політологічний аналіз / О. Дергачов (кер. авт. кол.) – Київ : Політична думка, 1996. – 448 с.
Технічні засоби навчання	Джерело демонстрації відеоконтенту, презентацій (телевізор, ноутбук, екран монітору)

НАУКОВА РОБОТА СТУДЕНТІВ

Задля заохочення студентської активності пропонується надавати додаткові бали (максимум – 10), якщо студент зацікавився науковою діяльністю та бере участь у конференціях різних рівнів. Наукова робота виконується під керівництвом викладача, який веде семінарські заняття, або лектора.

Завдяки виконанню наукової роботи студент зможе:

- ✓ поглибити знання з окремої проблеми української історії;
- ✓ отримати навички роботи з джерелами та літературою;
- ✓ навчитися формулювати власні думки, визначати актуальність проблеми, що розглядається, робити висновки;
- ✓ проводити найпростіші наукові дослідження;
- ✓ здобути досвід публічного виступу, дискусії, аргументувати та захищати свою думку, виступати в ролі доповідача чи опонента.

Етапи виконання наукової роботи

1. Визначення актуальної теми дослідження.
2. Збір літератури, джерел.
3. Написання тексту тез.
4. Оформлення роботи.

Викладач забезпечує студентів інформаційними листами, роз'яснює правила участі, звертає увагу на дедлайн – крайній строк подання тез. Тема обраної наукової роботи визначається за напрямом секції конференції, у якій студент планує взяти участь. Обов'язково узгоджувати тему з викладачем – він допоможе студентові визначити план, порадить літературу тощо. Тематика тез має бути проблемною, науково сформульованою.

При написанні тез треба дотримуватися структури тексту, зробити вступ, визначити актуальність, охарактеризувати літературу. Після викладу основного матеріалу мають йти висновки та оформлюється список джерел і літератури. На кожному етапі написання тез викладач має контролювати роботу студента та

допомагати йому у вирішенні складних питань. Курація студента не має перетворитися у написання роботи викладачем – він лише спрямовує, дає поради, перевіряє відповідність роботи вимогам. Наукова робота – це в першу чергу самостійна робота студента.

ПІДСУМКОВЕ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАТЬ

Семестровий (підсумковий) контроль з навчальної дисципліни «Історія України та української культури» завершується заліком. Вважається, що студентуспішно склав дисципліну, якщо він не має заборгованостей – незадовільних оцінок та невідпрацьованих пропущених занять.

Поточна навчальна діяльність студентів контролюється на семінарських заняттях відповідно до конкретних цілей та під час індивідуальної роботи викладача зі студентами. При засвоєнні кожної теми студент отримує оцінку за традиційною чотирибальною шкалою.

У ході поточного контролю використовуються методи індивідуального та фронтального опитування, бліц-опитування, «мікрофона», розв'язання ситуаційних завдань, тестування, роботи з картою, перевірочні контрольні роботи.

Оцінка з дисципліни є середнім балом, отриманим за 5 занять. Відповідно до таблиці оцінка конвертується у бали.

4-бальна шкала	200-бальна шкала
5	200
4.97-4.99	199
4.95-4.96	198
4.92-4.94	197
4.9-4.91	196
4.87-4.89	195
4.85-4.86	194
4.82-4.84	193
4.80-4.81	192
4.77-4.79	191
4.75-4.76	190
4.72-4.74	189
4.7-4.71	188
4.67-4.69	187
4.65-4.66	186
4.62-4.64	185
4.60-4.61	184
4.57-4.59	183
4.54-4.56	182
4.52-4.53	181
4.50-4.51	180
4.47-4.49	179
4.45-4.46	178
4.42-4.44	177
4.40-4.41	176
4.37-4.39	175
4.35-4.36	174
4.32-4.34	173

4-бальна шкала	200-бальна шкала
4.3-4.31	172
4.27-4.29	171
4.24-4.26	170
4.22-4.23	169
4.19-4.21	168
4.17-4.18	167
4.14-4.16	166
4.12-4.13	165
4.09-4.11	164
4.07-4.08	163
4.04-4.06	162
4.02-4.03	161
3.99-4.01	160
3.97-3.98	159
3.94-3.96	158
3.92-3.93	157
3.89-3.91	156
3.87-3.88	155
3.84-3.86	154
3.82-3.83	153
3.79-3.81	152
3.77-3.78	151
3.74-3.76	150
3.72-3.73	149
3.70-3.71	148
3.67-3.69	147
3.65-3.66	146
3.62-3.64	145

4-бальна шкала	200-бальна шкала
3.60-3.61	144
3.57-3.59	143
3.55-3.56	142
3.52-3.54	141
3.5-3.51	140
3.47-3.49	139
3.45-3.46	138
3.42-3.44	137
3.40-3.41	136
3.37-3.39	135
3.35-3.36	134
3.32-3.34	133
3.30-3.31	132
3.27-3.29	131
3.25-3.26	130
3.22-3.24	129
3.20-3.21	128
3.17-3.19	127
3.15-3.16	126
3.12-3.14	125
3.10-3.11	124
3.07-3.09	123
3.05-3.06	122
3.02-3.04	121
3-3.01	120
Менше 3	Недостатньо

РЕСУРСИ НА ДОПОМОГУ ВИКЛАДАЧУ

Онлайн платформи

Для створення власного матеріалу, його тривалого зберігання та використання за потреби у процесі навчання радимо користуватися наступними ресурсами:

1. **Moodle** – Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment, вимовляється «Мудл». Це модульне об'єктно-орієнтоване динамічне навчальне середовище, яке називають також системою управління навчанням (LMS), системою управління курсами (CMS), віртуальним навчальним середовищем (VLE) або просто платформою для навчання, яка надає викладачам, студентам та адміністраторам дуже розвинутий набір інструментів для комп'ютеризованого навчання, в тому числі дистанційного.
2. **Google Classroom** – сервіс для організації навчального процесу у віртуальному просторі. Дозволяє створювати освітні курси, ділитися зі студентами навчальними матеріалами, призначати завдання та відслідковувати прогрес успішності кожного студента онлайн. Доцільно використовувати як різновид дистанційного навчання, ресурс для зберігання власних матеріалів.
3. **LearningApps** – ресурс для створення інтерактивних навчально-методичних матеріалів і завдань. Онлайн-конструктор, за допомогою якого можна створювати цікаві різноманітні завдання, комбінуючи 19 блоків шаблонів завдань (тест, кросворд, вікторина, філворд, стрічка часу, пазл).
4. **Thinglink** – створює інтерактивні зображення. Цей інструмент дозволяє робити інтерактивні зображення, додаючи спеціальні мітки з мультимедійним контентом (посилання на певні ресурси, відео, аудіо, світлини, текст). Ресурс дозволяє працювати із широким діапазоном типів проєктів (карти мандрівок, навчальні посібники, плакати, інтерактивні схеми, віртуальні екскурсії), над кожним з яких можна працювати як індивідуально, так і спільно.
5. **Canva** – сервіс для створення яскравої інфографіки, логотипів, коміксів і презентацій. Це один з найзручніших сервісів для оформлення якісного і різнотипного візуального контенту. Ресурс адаптовано українською мовою. Canva має безліч різноманітних шаблонів, кожен з яких можна редагувати: змінювати розміри, кольори, розташування написів і шрифти, а також комбінувати наявні на сайті та завантажені файли.
6. **Trello** – налагоджуємо командну роботу над спільним проєктом. Це онлайн-інструмент для зручної комунікації при створенні командних проєктів. Завдяки широкому функціоналу сервіс дозволяє зручно розподіляти обов'язки між учасниками команди і відслідковувати виконання кожного етапу робіт у режимі реального часу. Використання цієї про-

грами дозволяє навчити дітей планувати роботу в команді, нести відповідальність за дотримання термінів виконання, а також оперативно вирішувати робочі моменти.

7. **Dipity** – сервіс для презентації історій, фактів чи явищ, які потрібно подати у певному часовому проміжку. Це може бути біографія, історія виникнення явища/теорії/організації, зокрема вашої школи/міста/країни. Дозволяє відтворювати події в хронологічній послідовності події (тайм-лінії, фотоальбоми, текстовий список подій) навіть на карті, якщо при створенні вказати географічну прив'язку події тощо.

Електронні ресурси

Викладач при підготовці до лекцій або семінарських занять має використовувати сучасні освітні ресурси, де можна знайти історичні документи, енциклопедичні видання, статті, підручники, мапи тощо. Радимо звернути увагу на такі ресурси:

1. <http://litopys.org.ua/>
2. <http://izbornyk.org.ua/>
3. <https://www.twirpx.com/>
4. <http://history.org.ua/uk>
5. www.wv2.memory.gov.ua
6. <https://ilearn.org.ua/>
7. <http://incognita.day.kyiv.ua/exposition>
8. <https://museums.authenticukraine.com.ua/ua/>
9. <https://virtual.ua/ua/>
10. <http://old.dailyviv.com/3D/Ioda/index.html>
11. <http://chtyvo.org.ua/>
12. <http://www.ukrexlibris.com/>
13. <http://ukrhistory.narod.ru/>
14. http://geocities.com/ua_ukraine/ukrainerus.html
15. <http://cossackdom.com/>
16. <http://golodomor.org.ua/>
17. <http://oun-upa.org.ua/>
18. <http://ukrarmy.kiev.ua/>
19. <https://old.uinp.gov.ua/>
20. <http://www.istpravda.com.ua/>
21. <https://audioknig.su/>
22. <https://sluhay.com.ua/>

Література

1. Актуальні проблеми викладання історії України та історії української культури у вищій школі: матеріали міжвузівського науково-методичного семінару (м. Київ, 18 грудня 2009 р.) / відп. ред. С. О. Костишева. – Київ : ІВЦ «Видавництво «Політехніка», 2010. – 89 с.
2. Вашкевич В. Методика викладання історії: необхідність оновлення / В. Вашкевич // Політичний менеджмент. – 2006. – № 5. – С. 114–120.
3. Галлагер К. Викладання історії в контексті сприяння демократичним цінностям і терпимості: посібник для вчителів / К. Галлагер: пер. з англ. – Харків : Харківська правозахисна група, 2001. – 40 с.
4. Гончарова Н. О. Методика викладання історії у вищій школі : навч. посібник / Н. О. Гончарова. – Харків : Шейніна О. В., 2009. – 328 с.
5. Горохівський П. І. Методика викладання історичних дисциплін у вищій школі: Курс лекцій: навч. посібник / П. І. Горохівський. – Умань : ПП Жовтий О., 2012. – 256 с.
6. Гриценчук О.О. Електронний посібник і його роль у процесі інформатизації освіти / О. О. Гриценчук // Інформаційні технології і засоби навчання. – Київ : Інститут засобів навчання АПН України, 2005. – С. 255–261.
7. Іващенко В. Ю. Контент-аналіз зображень у підручниках з історії України для старших класів/ В. Ю. Іващенко, В. О. Куліков // Харківський історіографічний збірник. – Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2012. – Вип. 11. – С. 207–222.
8. Козлова Г. М. Методика викладання у вищій школі : навч. посібник / Г. М. Козлова. – Одеса : ОНЕУ, 2014. – 200 с.
9. Степанков В. С. Методика викладання історичних дисциплін у ВНЗ / В.С. Степанков. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет ім. Івана Огієнка, комп'ютерно-інформаційна лабораторія історичного факультету, 2014. – 28 с.
10. Пометун О. І. Методика навчання історії в школі / О. І. Пометун, Г. О. Фрейман. – Київ : Генеза, 2006. – 328 с.
11. Довга Л. М. Методичні рекомендації щодо викладання дисципліни «Історія української культури»: посібник для викладачів вищих навчальних закладів / Л. М. Довга. – Київ : НаУКМА, 2019. – 53 с.
12. Мокрогуз О. До питання методики застосування мультимедійної презентації POWERPOINT на уроках історії / О. Мокрогуз // Історія України. – 2010. – № 11. – С. 8–10.
13. Пищик О. В. Методика використання мультимедіа-технологій на уроці/ О. В. Пищик // Класному керівнику. Усе для роботи. – Харків : ВГ «Основа». – № 2 (50), 2013.

14. Теорія і методика викладання в вищій школі. Конспект лекцій з навчальної дисципліни : навч. посібник для підготовки докторів філософії очної форми навчання, які навчаються за спеціальністю 133 – «Галузеве машинобудування» / КПІ ім. Ігоря Сікорського; уклад.: І. О. Казак. – Електронні текстові дані (1 файл : 1,3 Мбайт). – Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2018. – 116 с.

15. Яковенко Г.Г. Методика навчання історії : навч.-метод. посібник / Г.Г. Яковенко. – Харків : Видавництво ХНАДУ, 2017. – 324 с.

Навчальне видання

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ ТА УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Методичні рекомендації для викладачів

Упорядник Г. Л. Демочко

Відповідальний за випуск І. Ю. Робак

Редактор С. В. Рубцова
Комп'ютерна верстка О. Ю. Лавриненко

Формат А5. Умов. друк. арк. 1,5. Зам № 20-34068.

**Редакційно-видавничий відділ
ХНМУ, пр. Науки, 4, м. Харків, 61022
izdatknmurio@gmail.com**

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавництв, виробників і розповсюджувачів видавничої продукції серії ДК № 3242 від 18.07.2008 р.